

Тетяна Окуневич Збагачення мовлення учнів власне українською лексикою: Proceedings of the 1st International Scientific Conference EASTERN EUROPEAN CONFERENCE OF MANAGEMENT AND ECONOMICS. May 24, 2019. Ljubljana, Slovenia 2019. Ljubljana School of Business Tržaška cesta 42, 1000 Ljubljana

info@vspv.si
Ljubljana 2019

ENRICHMENT OF THE PUPILS' SPEECH BY UKRAINIAN VOCABULARY

Tetiana Okunevich
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Chair of Linguistics,
Kherson State University
Kherson, Ukraine

ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКОЮ ЛЕКСИКОЮ

Тетяна Окуневич
к.пед.н., доцент кафедри мовознавства
Херсонського державного університету
Херсон, Україна

Українська мова – державна мова України, яка для більшості її громадян водночас є і рідною. Як навчальний предмет українська мова виконує низку важливих освітніх функцій: є засобом спілкування, пізнання нагромаджених культурних цінностей, засобом самовираження особистості. Завдяки їй учні здобувають знання про довкілля, входять у людський колектив, прилучаються до національної і світової культури. Рідна мова найповніше вбирає в себе особливості української ментальності, сприяє засвоєнню її учнями. Одним із найважливіших орієнтирів розв'язання проблем навчання мови є Закон про освіту в Україні, концепція мовної освіти, Державний стандарт базової і повної середньої освіти та Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, де визначаються підходи, рівні оволодіння мовою і мовленням, комунікативні завдання і цілі, рівні компетенції тощо [1].

У мовленні, як відомо, головна роль належить слову. Формуючи мовленнєві

вміння і навички в учнів, учитель має приділяти особливу увагу засвоєнню учнями

власне українських слів. Це сприятиме підвищенню мовленнєвої культури учнів,

посиленню інтересу до української мови, розширенню їхнього словникового запасу,

що є одним із найважливіших напрямів розвитку мовленнєвих умінь і навичок.

Збагачення активного словника школярів власне українською лексикою має велике

значення не лише для розвитку мовлення, а й виховання мовного чуття, почуття

національної самосвідомості.

На різних етапах розвитку методики навчання української мови науковці

(А.Алексюк, О.Біляєв, В.Бельтюкова, Л.Булаховський, Л.Виготський, В. Виноградов,

О.Духнович, М.Жовтобрюх, Я.Коменський, М.Красногорський, О.Лернієва,

І.Олійник, М.Пентилюк, О.Савченко, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.)

приділяли значну увагу саме розвитку мовленнєвої культури учнів. Вони звертали

увагу, що в системі мовленнєвого розвитку, навчання та виховання школярів важливе

місце посідає етнокультурологічна лексика.

EASTERN EUROPEAN CONFERENCE OF MANAGEMENT AND ECONOMICS

331

Її вплив на мовну освіту учнів визнавали Ф. Буслаєв, Є. Дмитровський, С.Русова,

Г.Сковорода, І. Срезневський, В.Сухомлинський, К. Ушинський, І.Франко та ін.

Питання використання національно маркованої лексики на уроках української мови

розглядалося й сучасними науковцям (О.Біляєв, А.Богуш, В.Кононенко, Н.Лисенко,

М.Пентилюк, М.Стельмахович, І.Ющук та ін.). Лінгвістичне обґрунтування роботи

над словом як центральною одиницею мови знаходимо в дослідженнях лексикологів

Л.Булаховського, А.Бурячка, В.Виноградова, М.Жовтобрюха, С.Ожегова,

В.Степанової, Л.Паламарчука, М.Шанського, Д.Шмельова, Л.Щерби, які значну увагу

приділяли слову як предмету вивчення у зв'язках і відношеннях з іншими словами.

Лінгвістичні основи лексики в школі покликані стати базою розкриття учнями

сутності лексичних явищ. Підхід до слова як одиниці лексичної системи створює

підґрунтя для відбору опорних лексичних понять що представляють лексику як

систему; виявлення й обґрунтування лінгво-методичних прийомів навчання лексики;

визначення типових лексичних явищ, що можуть бути використані як дидактичний матеріал на уроках мови [2, с.11].

У процесі ознайомлення з національно маркованою лексикою учні набувають

неоціненого досвіду, що сприяє формуванню історичної пам'яті, яка є невід'ємною

рисою національно – мовної особистості.

Природне мовне середовище рідко буває настільки досконалим, щоб забезпечити

опанування дитиною всієї різноманітності мовних засобів на рівні наслідування

зразків, а також репродуктивного і продуктивного використання їх у мовленні. Для

оволодіння словниковим запасом у всіх його особливостях і виявах необхідне штучне

мовне середовище, яке створюється в школі передусім на заняттях з української мови

на основі добре продуманої системи навчально-тренувальних вправ, у процесі

виконання яких формуються й удосконалюються мовні й мовленнєві вміння і навички.

Така система вправ сприятиме збагаченню словникового запасу учнів, прилученню їх

через мову до культурних надбань рідного народу, що допоможе вчителю реалізувати

культурологічний принцип у навчанні рідної мови.

Тренування учнів у засвоєнні власне українських слів реалізуються вправами, які

закріплюють семантику слів і словосполучень, утворених на основі смислової

узгодженості. Відповідно всі лексичні вправи поділяються на блоки, спрямовані на

пояснення значення (семантики) слова; семантичне групування слів; аналіз лексичних

засобів тексту.

Активізації нової лексики у мовленні учнів сприяють завдання, спрямовані на

збагачення словникового запасу учнів, формування вмінь вільного володіння словом,

доцільного слововживання тощо. Добираючи вправи, спрямовані на збагачення

мовлення учнів власне українською лексикою, необхідно поступово проводити роботу

над словом, пов'язану спочатку з уміннями учнів складати словосполучення, речення,

а вже потім тексти. Наприклад:

Proceedings of the 1st International Scientific Conference Ljubljana May 24, 2019

332

Вправа 1 . Складіть із поданими словами всі можливі словосполучення.

Бузок, завірюха, сорочка, плекати, коваль, малеча, стельмах.

Вправа 2. Доберіть словосполучення, у яких одне із слів означало б: а) назву

квітки; б) українську страву; в) елемент хатнього інтер'єру.

Вправа 4. Складіть і запишіть речення зі словами: намисто, родичі, страва, дотепність, стодола, призвичаїтися, повагом.

Вправа 5. Напишіть твір-мініатюру: (5 клас): “Літній день, що найбільше мені

запам'ятався”; твір-опис за картиною К. Білокур “Квіти за тином”, “Незвичайна

пригода” (6 клас); “Осінь на порозі” (7 клас).

Під час вивчення морфології у процесі засвоєння знань про самостійні частини

мови доречною буде робота, спрямована на добір ключових слів та укладання

тематичних словників. Завдання такого характеру сприятимуть не лише знайомству

учнів з національно маркованою лексикою, а й розширенню словникового запасу

школярів, формуванню вмінь добирати синоніми до запропонованих слів, доречно

використовувати їх під час написання переказів, творів, складання діалогів, монологів

тощо. Наприклад: Прочитайте уважно головні слова та вирази до теми: “Зимовий

ліс”. За таким зразком доберіть словник до однієї з тем: “Літній сад”, “Весняна

гроза”, “Пора бабиного літа”.

Під час роботи над словом з метою поглиблення знань учнів про його лексичне

значення, розширення їхнього словникового запасу, розвитку інтересу до виучуваних

мовних одиниць, зокрема національно маркованих слів, формування вмінь доречно

використовувати ці одиниці в усному і писемному мовленні варто на уроках

української мови проводити з учнями ігри. Наприклад: Тематична гра: Хто більше?

Завдання. Продовжити тематичний ряд, дібравши назви квітів, які ви знаєте і які

ще не названі. Я знаю квіти: настурції, магнолії, чорнобривці...

Отже, засвоєння української лексики як системи, що є комплексом взаємопов'язаних елементів, вбачається найважливішим принципом у навчанні рідної

мови. Тому вправи, в яких слово, словосполучення і речення розглядаються у системі,

повинні включати характерні для української мови слова, словосполучення, що

поверне мові її красу, природність і багатство.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання,

оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.

2. Неживий О.І., Ужченко В.Д. Дидактичний матеріал з народознавства на уроках

української мови. - К.: Освіта, 1995. -287 с.